

*Documentary Heritage
Документално богатство*

СЕВЕРНА ТРАКИЯ – СЛУЧАИ НА МИГРАЦИИ И ДЕПОРТАЦИИ ПРЕЗ XV – XVII В. И ТЕХНИЯТ ИСТОРИЧЕСКИ КОНТЕКСТ

Дамян Борисов

*Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
Филиал „Любен Каравелов“ – Кърджали*

Резюме. Текстът цели да уплътни информационно, доколкото е възможно, и контекстуализира преки и косвени сведения от първични документални източници за статута и заселването на етнокултурни общности, различни от българската (татарска, сръбска, унгарска например) в Северна Тракия в периода XV – XVII в., като по този начин ще се изгради сегмент от общата реконструкция на процесите на етнодемографска и селищна динамика в цитирания географски периметър.

Keywords: ethnocultural communities; Northern Thrace; ethnodemographic and settlement dynamics

За разлика от спонтанните или традиционни локални или регионални движения и миграции на човешките общности, отдавна осмислени историко-географски и представяни като част от чия да е историческа действителност като универсален инструмент за преодоляване на кризи и/или отговор на трайно позитивен демографски тренд при екологично например константно ограничено селищно-производствено пространство, инструментализирането на депортациите има малко по-различен контекст: най-често – нарочни административни интенции, свързани с овладяване географско, превръщайки го в политическо¹⁾ пространство, или нарочни персонални интенции на административни номенклатури, свързани с обживяването на географско пространство, превръщайки го в стопански базис, върху който имат определена степен и вариант на учредено от държавата ограничено вещно право²⁾.

На база няколко хронологично представени описни регистъра (tapu tahrir defterleri) от XVI век (BOA, TD 77, 1516/18; BOA TD 370, 1530; BOA, TD 498, 1570; BOA, TD 470, 1596) и съпоставка на информацията в тях с данни от поранни или по-късни документални източници вниманието ще бъде фокусирано върху два случая в Горна Тракия, съответно близо до Пловдив (Филибе)

и Стара Загора (Загра-и Ески хисар), които представят неуспешни опити за създаването на агломерации.

Първият случай, обединяващ два такива в продължение на три столетия да бъде създаден градски център във връзка с допълнително комуникационно обезпечаване на *Via Diagonalis* югоизточно от Пловдив, е сравнително добре известен от няколко публикации (Antonov, 2001; Ivanova, 2003; Borisov, 2011; Boykov, 2014), интегриращи наличните до този момент документи и представящи и интерпретиращи данните в тях.

Става дума за конституирането на един от най-ранните поземлени вакъфи на съвременната територията на България – този на Миннетоглу Мехмед бей с център Конуш (дн. селото, по-късно известно като Турско Конуш, не съществува; негов не само топонимичен, но и синхронен респондент е дн. с. Конуш, обл. Пловдив, познато до малко след Освобождението като Българско Конуш) – и създаването на вакъфа на румелийския бейлербей Мехмед паша през 1663 г., който е финансовият базис за построяването и поддръжката на архитектурен комплекс с идеята той се превърне в урбанистично ядро на новия град Ислямлъ, както до този момент се нарича село Папазлъ (дн. Поповица, обл. Пловдив).

Нареденото от Мехмед I депортиране на татарската група на Миннет бей от Самсун в околностите на Пловдив през 1418 г. е добре известно още от ранните османски наративи³⁾. Без да коментираме отново причините за това, както и приблизителното време, когато е учреден вакъфът на сина му Мехмед бей, какъвто е записът във всички разглежданите описи, ще припомним основното: татарите се заселват на около 1.5 км северно от днешното с. Конуш, а Мехмед бей „направил околността процъфтяваща“ (Neshri, 1984: 208) чрез вакъфа си, който финансирал изграждането на няколко сгради – джамия, имарет, кервансарай, обществена баня. Беят бил и един от изявените акънджийски командири по времето на султан Мехмед II, като активната му и успешна военна и административна дейност в Западните Балкани е документирана до 1467 г., когато е сменен като санджакбей на Смедерево от Михалоглу Али бей (Boykov, 2014: 82). До края на XVI в. е документално проследимо, че въпреки периодичните колизии с централната власт управлението на вакъфа е в ръцете на наследници на Мехмед бей (Boykov, 2014: 92 – 94). За съжаление, страниците в регистъра от 1516/18 г. (BOA, TD 77), на които би следвало да бъде описан този вакъф, липсват и по този начин изследователите са лишени от възможността, предвид факта, че описът е подробен, да надникнат в детайли в неговия селищен, демографски, стопански и финансов състав. Затова данните от съкратения опис от 1530 г. (BOA, TD 370, f. 102) са реално първите, които дават обобщена представа за него. Тъй като те, както и въвеждащата опису информация, представлява кратката му административна история, са известни, няма да бъдат цитирани и преразказвани отново в подробности. В резюме:

освен „село Конуш и другите части“ част от вакъфа е и вече възникналото незнайно кога мюсюлманско село Кашъкчъ „в границите на Конуш“, както и село, наречено Босна с пояснителна бележка „преди 25 години дойдоха хайманета и се установиха в границите на Конуш“. На база документираните сведения за активната военна кариера на бея именно в Босна, съпоставени с информация за вакъф на съпругата му Дурпаша Хатун в Одрин от 1485/6 г., в описа на който се среща и записът „Оливър, роб на Дурпаша“ (Gökbilgin, 1952: 241 – 242), Григор Бойков съвсем аргументирано допуска, че записът „преди 25 години“ е преписан дословно от предна регистрация, вероятно цитираната от 1516/18 г., и в този смисъл, отнася вероятното създаване на селото Босна около средата на 80-те или 90-те год. на XV век (Bouykov, 2014: 87)⁴⁾. Приемането на тази хипотеза обаче е обвързано и с въпроса дали точно Мехмед бей има отношение към възникването на селото, или негов наследник (името на когото не знаем), като управител на Конушкия вакъф – в този контекст е нужно да споделим, че управител на вакъфа на жена му в Одрин е единственият поименно споменат в наличните досега документи негов син Алихан, а записът „Оливър, роб на Дурпаша“ не означава задължително, че съпругата му (респективно и самият бей) е жива към 1485/6 г. И на второ място: логично е да приемем, предвид кариерата на бея, а вероятно и на потомството му, че селото е създадено от военнопленници от Босна, но това не личи категорично (внимание върху този факт обръща и Бойков) по никакъв начин чрез традиционен експлицитен запис в описа от 1530 г. Нещо повече, хората, дошли във вакъфа „преди 25 години“ – която и да е отправната точка, – са наречени *хаймане* (т.е. с непостоянно местожителство) – термин, с който, както е известно, османската административна регистрационна практика назовава непрекъснато движещите се в провинциите на империята хора. Така или иначе, извън всички тези наблюдения, основното е едно: депортирани от Мала Азия татари създават вакъф в Тракия, който, документирано управляван от една татарска фамилия най-малко в продължение на около 200 години, създава и се опитва да развие един архитектурен ансамбъл в урбанистично ядро на селище от градски тип, като непрекъснато разширява агломеративния си и финансово-стопанския си базис чрез създаването, по един или друг начин, на нови села, респективно – увеличаване броя на население, първото от които е на преселници от Босна. Доколко държавата в този конкретен случай, а и по принцип, има някаква роля, е въпрос, част от големия такъв – доколко и как тя присъства в контрола на т.нар. позмлени вакъфи на конституентно и перманентно ниво и опитва ли се да ги инструментализира. Аргумент, който може да бъде част от общата дискусия по този въпрос, е фактът, че Конуш е представен като административен център (център на нахия) още в описа от 1530 г., където, макар и на едно-единствено място, намираме административна дефиниция *нахия* Конуш, релевантна към селата Якубчу и Ейерджи, по-късно

записвани като едно село (дн. Селци, около 5 км северно от Конуш) – вакъф на Бали бей, син на Яхия паша.

В по-късните описи от XVI век – 1570 г. (BOA, TD 498, ff. 639 – 642) и 1596 г. (BOA, TD 470, ff. 665 – 668) – самото селище Конуш вече е представяно като *нефс* – термин, принципно инициализиращ профил на селище от градски тип, без последното да е обвързано с демографските му и стопански характеристики, а във вакъфа има още две нови села освен Босна и Кашъкчъ – мюсюлманското *Дурудлу* и християнското *Новасел* с друго име *Лала*, като записите *пришълец* или *хаймане* до имената на много от жителите им категорично дават отговор за начина на тяхното възникване. През 1570 г. броят домакинства, които населяват Конуш и селата в неговите граници, заедно с оризарите във вакъфа, са 230 (159 мюсюлмански и 71 християнски; неженените мюсюлмани и християни са по един за всяка религиозна общност); през 1596 г. общият брой на домакинствата е 241 (145 мюсюлмански и 96 християнски), неженените са съответно 10 мюсюлмани и 13 християни.

През втората половина на XVI век Конуш е вече и утвърден център на стабилна административна единица (цитираната едноименна нахия), в която попадат над 40 селища, огромната част от които в Родопите. Както е известно, не е изключение териториално обособени вакъфи да се превръщат в обособени административни области – например вакъфът на Махмуд Ахъ Челеби в централната част на Родопите. Обяснението за последния случай например би могло да бъде, че в тези региони няма градски център, който да поеме ролята на административен и заради това най-често едно от селищата, вероятно най-голямото или това, в което (или до което) се намира обектът на вакъфа – факт, който трябва да се разглежда във вероятните му демографски проекции, – поема тази роля. В разглеждания от нас случай обаче този аргумент едва ли е валиден по причина, че първо, териториално анонсиран още през 1530 г., Конушкият вакъф включва две села. Второ – в непосредствена близост до Конуш са и Филибе, върху който едва ли има нужда да спираме вниманието си специално като важен административен център в имперски мащаб, и Станимака (дн. Асеновград), който в описа от 1516/18 г. е център на нахия, администрираща част от селищата, включени по-късно към нахия Конуш. Промяната в административния избор трябва да търсим най-вероятно в опита да се администрират подвижните скотовъдци (юруци и татари), чието присъствие в полето около Конуш е добре документирано и в този смисъл траекторията между крайните точки на техните сезонни миграции определя и териториалните граници на административната област (Borisov, 2011: 182). В подкрепа на това твърдение ще приведем и примера с наличието през 1570 г. и 1596 г. и на нахия Къзъл Хисар, която съществува като административна дефиниция единствено при описа на три юрушки села от вакъфа на Шихабеддин паша по поречието на дн. река Стряма (BOA, TD 498, ff. 540 – 541; BOA,

TD 470, ff. 560 – 561). Така или иначе, Конуш, а по-късно и Турско Конуш, в което най-вероятно преливат цитираните мюсюлмански села, не успява да се развие като селище от градски тип, но административната област с център Конуш запазва името си не само през целия османски период, но и след 1878 г. като околия с център Станимака.

Малко след средата на XVII в. (1659 – 1663 г.) и около столетие след първото представяне на Конуш като *нефс*, е известен и опитът на румелийския бей-лербей кетхуда Мехмед паша да превърне чрез вакъф, финансиращ изграждането и поддръжката на базови религиозни и с по-широк обществен профил сгради, за пръв път регистрираното през последната четвърт на XVI в. (BOA, TD 494, f. 589; BOA, TD 498, ff. 618 – 619) село *Новасил с друго име Папаз оглу чифлик* (по-късно – Папазлъ, дн. Поповица, около 7 км североизточно от Конуш) в град с името Ислямлъ (Antonov, 2001; Ivanova, 2003; Boykov, 2014). И въпреки че е публикувана информация за администриране от страна на вакъфа на приходи от оризища в околностите на селото от 1768 г. – т.е. фондацията функционира (Boykov, 2014), – очевидно е, че Папазлъ/Ислямлъ не се развива също като градско селище.

Без отношение към коментираните случаи, но все пак относим към този географски микрорайон, е и още един интересен шрих – регистрацията на сърби в село Козан (дн. Козаново, обл. Пловдив, около 8 км югозападно от Конуш) през втората половина на 90-те години на XVII век, описани в подробни джизие регистри на данъкоплатците в нахия Конуш на казата Филибе и представени чрез експлицитен запис *sırp* (*сърп*; т.е. *сърбин*). Без да е ясно как точно се заселват в селото, нито дали – и ако да, по чия принуда, няма как да не обвържем тяхното движение с войната от 1683 – 1699 г. В подробен джизие опис от 1685/6 г. (MAD 3621, f. 26; виж **приложение 1**) в селото са записани 27 пълнолетни християни, без да има някаква особена специфика при преглед на антропонимията. 11 години по-късно обаче (1696/7 г. – MAD 1273, f. 65; виж **приложение 2**) регистрираните данъкоплатци са вече 67, като петима от тях са обозначени като сърби, а в регистрацията от следващата година (MAD 3652, f. 20; виж **приложение 3**) вече имаме обособена „група на сърбите в споменатото село“, в което има записани 30 човека, като 8 от тях са акцентно обозначени като сърби (част от имената на описаните са различни от имената на тези от предната година), а сред имената на останалите личат такива, характерни за сръбската антропонимична традиция (Милош, Милошин).

Вторият случай, частично разгледан от Милена Петкова-Енчева (Petkova-Encheva, 2013), засяга засвидетелстваното през 1570 г. присъствие на унгарци близо до Стара Загора – в *махалата* Курд аланъ (дн. с. Маджерито) на село Пенбеджи (дн. с. Памукчий), които в описа на вакъфски селища от споменатата година заедно със селата Хъзър бей с друго име Раховиче (дн. с. Оряховица), Боаз кесен дербанд (неустановено) и Саруджа реис (вер. изчезнало) (виж

приложение 4) са част от мюлка на великия везир Мехмед Соколлу паша, конституиран най-вероятно през 1568 г. (Gökbilgin, 1952: 508)

Преди това обаче ще спрем вниманието си на друг вакъф, който, традиционно описван в регистрациите от XVI в., е представян като „вакъф на Мустафа бей, зет на Искендер паша – стар санджакбей на Нигболу (Никопол)“, със задължително повтарящата се уводна бележка: „...преди време блаженопочившият султан Байезид хан – мир на праха му – издаде темлик на споменатия Мустафа бей за селата На’алдьокен, Данишмендли и Папас; Мустафа бей вакъфира споменатите села на построеното в Ниш муалимхане и джамията, която ще се построи в село На’алдьокен...“ (виж **приложение 5**). Споменатите села са съответно днешните Ковач, Стрелец и Коларово, към които трябва да добавим Землен (Топрак хисаръ) и Боздуганово (Боз доганджъ), записани през 1516/18 г. (BOA, TD 77, ff. 537 – 539) като махали съответно на На’алдьокен и Данишмендли, а впоследствие (BOA, TD 370, f. 75; BOA, TD 498, ff. 634 – 638; BOA, TD 470, ff. 659 – 664) развили собствени демографски и стопански профили, но неизменно като част от цитирания вакъф. Насочваме вниманието си върху селото На’алдьокен не само защото топонимът му пряко го свързва с третата по време на заселване, но най-голяма в Северна Тракия юрушка група, чиито оджаци за половин столетие (1543 – 1597) устойчиво поддържат броя си между 60 – 66 с най-голяма концентрация именно около Стара Загора (Gökbilgin, 1957: 55 – 82), но и заради информацията за джамията, която следва да се построи към момента на вакъфирането в него. Разбира се, това би могло да бъде и банален факт, макар че изричното му споменаване го контекстуализира не само по смисъла на правната практика при учредяването на кой да е вакъф, но именно в регистрацията от 1570 г. маргиналното до този момент село е представено за пръв път също като *нефс*, което, както в случая с Конуш, ако не инициализира селище от градски тип, то поне опит да бъде създадено такова. Демографските данни красноречиво показват, че към споменатата година, въпреки че освен имам е регистриран и мюеззин, т.е. има експлицитна характеристика за ако не развита, то опит да се развие религиозна инфраструктура, селото е наистина маргинално. За 26 години броят на населението се увеличава над 100 %, но броят на домакинствата все още не надхвърля 100. Защо е направен опит село На’алдьокен да бъде развито като селище от градски тип, може да се гадае; твърде е възможно, по цитираните нагоре примери нахия с център Конуш и нахия Къзъл Хисар, да е налице опит за администриране именно на юруците около Стара Загора.

Връщайки се на регистрирания за пръв път през 1570 г. (BOA, TD 498, ff. 355 – 361) мюлк на Мехмед паша Соколлу, който освен изброените села около Стара Загора включва и две села с по една махала около Димотика (дн. Дидимотихон) (Gökbilgin, 1952: 508): във всички разглеждани описи от XVI в. село Пенбеджи, което през цитираната година е вече включено в

него, запазва също почти маргинален демографски профил. През същата година след него е описана и „махала Курд аланъ, в границите на споменатото село“, в която под рубриката „роби на негова светлост споменатия [паша]“ са описани 6 мюсюлмански домакинства, практически на конвертити първо поколение, тъй като трима от записаните са синове на единия от регистрираните глави на домакинства, представен с патроним „Абдуллах“; следва опис и на 107 „души“ (neferan) християни. Първите 29 човека от тях, групирани в около 9 – 10 семейно-родови гнезда, са представени като унгарци или чрез експлицитен запис *маджар* (6-има човека), или чрез специфична антропонимия (Имре, Янош, Томаш, Андраш, Ищван, Лукач, Еквек?); общността има и религиозен лидер, представен като *папас Томаш*. Прави впечатление, че някои от записаните пълнолетни мъже, при типичен унгарски патроним, носят собствени имена, характерни за гръкоправославната традиция. Например синовете на Янош тимурджу (железар), записани веднага след баща си, са наречени Герги Янош и Михал Янош. Ако приемем, че цитираните и регистрирани като пълнолетни мъже синове на Янош тимурджу са родени след неговото заселване в Курд аланъ (защото ни се струва почти невероятно това да стане в унгарокатолическа среда), то това означава, че оттогава са минали най-малко 13 – 14 години (каквато е възрастта, приета да индикира пълнолетието), т.е. бащата не е заселен в резултат на последната кампания срещу Австрия през Унгария от 1566 г., в хода на която умира, както е известно и самият Сюлейман I при обсадата на Сигетвар. Защото това е всъщност най-логичният и очевиден отговор на въпроса кога унгарците биха могли да бъдат заселени в селото. И в същото време, нарочното обозначаване с етнонима *маджар* на част от тези хора, след някои от които за описани и синовете им с типични унгарски имена и презимена, както и категоричният запис „роби на...“ несъмнено говори в посока, че част от тях и почти сигурно конвертите първо поколение са заселени именно след 1566 г. Обръщаме внимание върху тези детайли в опит да отговорим на въпроса кога бихме могли да приемем, че е възникнало селището и възникнало ли е като село от заселени тук военнопленници унгарци, или последните (без съмнение налични) са заселени във вече съществуващо селище. Както и към кого се отнася определението „роби на негова светлост пашата“ – дали към всички жители на селото, или само към новите мюсюлмани (защо не също унгарци по произход) или към тях и унгарците, присъстващи с антропонимичната си идентичност. Да припомним още веднъж, че тяхната група представлява около 1/3 от общия брой регистрирани християни в селото, несъмнено българи (Богослав, Радослав, Богдан, Вълко, Петко и т.н.). Тези шрихи биха могли да оконтурят и друга хипотеза за възникването на селото – то не е създадено от военнопленници унгарци, а е резултат от общите екстраполативни селищно-демографски процеси в българските (и не само)

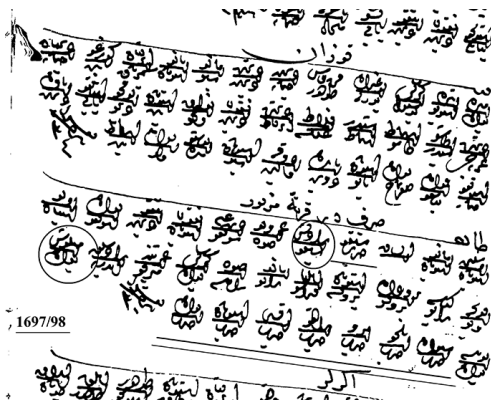
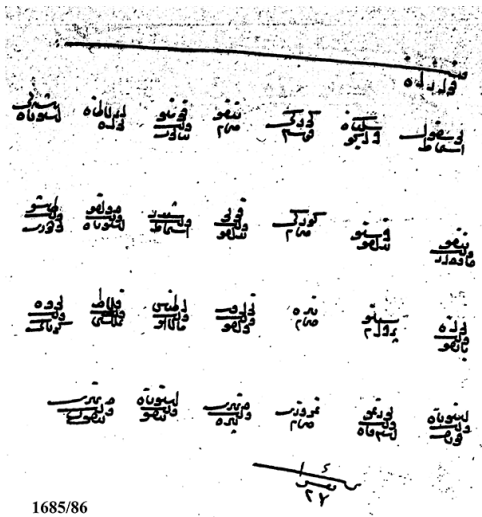
земи между средата на XVI в. и последната му четвърт, като в него и преди 1570 г. са заселвани (или се заселвали?) унгарци, част от които и след 1566 г. Във всеки случай има и един такъв въпрос – защо робите на пашата, към когото и да се отнася този статус, не са заселени в димотишките му села; и втори – ако военната кампания приключва 1566 г., а мюлкът на пашата е учреден през 1568 г., кога той би могъл нарочно да засели свои роби военнопленници в цитираното село?

Описът от 1596 г. повтаря като структура, и в общи линии като съдържание, този от 1570 г. Във все така мюлка на вече „покойния“ Мехмед паша (ВОА, TD 470, ff. 356 – 365) присъства и махалата Курд аланъ, в която все още под рубриката „роби на пашата“ са описани 5 мюсюлмански домакинства, от които 3 са от предната регистрация, 112 християнски домакинства и 20 неженени християни. Унгарците, инициализирани чрез директен запис *маджар* или чрез имената си, са вече 16. Част от тях са от по-ранната регистрация или такива, които очевидно са пълнолетни синове на хора от по-ранната регистрация, но сред хората, обозначени като *маджар* (петима), се срещат и имена, които липсват в по-ранния опис – Алберт, Берта, Миклош. Разбира се, едва ли е необходим допълнителен коментар на факта, че 3 години преди регистрацията започва Дългата война (1593 – 1606), чиито интензивни военни действия се водят точно в земите на дн. Унгария, но пък възникват отново няколко въпроса: кой администрира мюлка на Мехмед паша и Мустафа бей, доколко и към (отново) кого от описаните жители на селото е релевантно определението „роби на Мехмед паша“; както и този: по чий избор, ако приемем, че не всички записани към 1596 г. унгарци са наследници на тези от предния опис, са заселени именно тук.

Интересен допълнителен щрих към илюстрираната картина, най-вероятно без никакво отношение към нея, е засвидетелстваното чрез изрично обозначение *рум* и „от село... във вилаета Рум“ и на християни (най-вероятно гърци) от Мала Азия (за пръв път през 1570 г.), най-вече в Стара Загора и в две от коментираните села – техният брой не е никак голям, за да се направи даже опит за очертаване на тенденция (в Стара Загора през цитираната година са трима, а през 1596 г. липсват; в Папас/Арабаджъ през 1570 г. са двама, а през 1596 г. – един, който не присъства в предния опис; в Саруджа реис в първата регистрация са също двама, а във втората – един, който е единият от двамата в опис от 1570 г.), но е за отбелязване, че в цитираните два регистъра (по-рано не са налице такива примери), описващи села и в казите Татар Пазаръ и Филибе (Северозападна Тракия) подобни примери има само в село Актав (дн. Шишманци, обл. Пловдив), където през 1570 г. за пръв път намираме „mahalle-i Nikola Rum“, (т.е. махалата, [наречена] *Никола Рум*) и Синидлер (дн. Синитово, обл. Пазарджик), където през 1596 г. има записан един човек, обозначен като *рум*.

До каква степен двата анализирани примера – Конуш-Папазлъ и На'алдъокен-Курд аланъ⁵⁾ – биха могли да се разглеждат като идентични, е въпрос, на който точен отговор биха могли да дадат още и различен тип документални източници, но представените тук по всякакъв начин свидетелстват за опити по едно и също време две села в близост до традиционни градски центрове да бъдат представени като центрове на агломерации с техните демографски и съответни стопански проекции.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ПЕНБЕДЖИ

	хм ¹	нм ²	хх ³	нх ⁴	има ⁵	мюеззин
1516/18	9	2	-	-	-	-
1530	-	-	-	-	-	-
1570	23	-	-	-	-	-
1596	34	6	-	-	-	-

КУРД АЛАНЪ

	хм	нм	хх + нх	има ⁵	мюеззин
1570	6	-	107	-	-
1596	5	-	112 20	-	-

РАХОВИЧЕ С ДРУГО ИМЕ ХЪЗЪР БЕЙ

	хм	нм	хх	нх	вд. х. ⁶	има ⁵	мюеззин
1516/18	17	2	58	9	5	-	-
1530	10	3	42	9	1	-	-
1570	53	-	147	-	-	-	-
1596	52	8	128	27	-	-	-

БОАЗ КЕСЕН

	хм	нм	хх	нх	свещеници	има ⁵	мюеззин
1570	-	-	52	9	3	-	-
1596	1	-	121	27	2	-	-

САРУДЖА РЕИС

	хм	нм	хх	нх	вд. х.	има ⁵	мюеззин
1516/18	7	-	-	-	-	-	-
1530	7	-	-	-	-	-	-
1570	3	-	16	4	-	-	-
1596	3	-	68	10	-	-	-

1. Мюсюлмански домакинства.
2. Неженени мюсюлмани.
3. Християнски домакинства.
4. Неженени християни.
5. Имам и мюеззин – мюсюлмански религиозни номенклатури.
6. Вдовишки християнски домакинства.

НА'АЛДЪОКЕН С ДРУГО ИМЕ ИСХАКЛАР

	хм ¹	нм ²	хх ³	нх ⁴	имам ⁵	мюеззин
1516/18	20	2	-	-	1	-
1530	21	5	-	-	-	-
1570	35	3	-	-	1	1
1596	80	16	-	-	1	1

ДАНИШМЕНДЛИ

	хм	нм	хх	нх	имам	мюеззин
1516/18	22	1	-	-	-	-
1530	15	10	-	-	-	-
1570	31	-	-	-	1	-
1596	54	11	-	-	1	-

БОЗ ДОГАНДЖЪ

	хм	нм	хх	нх	имам	мюеззин
1516/18	22	1	-	-	-	-
1530	18	1	-	-	-	-
1570	37	-	-	-	1	-
1596	48	6	-	-	1	-

ТОПРАК ХИСАРЪ

	хм	нм	хх	нх	имам	мюеззин
1516/18	6	2	-	-	1	-
1530	7	2	-	-	-	-
1570	16	-	-	-	-	-
1596	27	17	-	-	1	-

ПАПАС С ДРУГО ИМЕ АРАБАДЖЪ

	хм	нм	хх	нх	домакинства цигани	имам	мюеззин
1516/18	-	-	5	-	60	-	-
1530	-	-	6	1	61	-	-
1570	-	-	40	-		-	-
1596	2	2	92	3		-	-

1. Мюсюлмански домакинства.
2. Неженени мюсюлмани.
3. Християнски домакинства.
4. Неженени християни.
5. Имам и мюеззин – мюсюлмански религиозни номенклатури.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. В конкретния случай се има предвид възможно най-широкото значение на термина политика – целева организация на интелектуален, демографски и материален ресурс.
2. Избрана литература – на латиница: Barkan, Ö. (1949 – 1950). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler (I). – İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 11: 524 – 69. Idem (1951 – 1952). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler (II). – İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 13: 56 – 79. Idem (1952 – 1953). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler (III). – İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 15: 209 – 37. Asdracha, S. (1977). Société rurales balkaniques aux XV – XVI siècles: mouvement de la population et des révenues. – Etudes Balkaniques, 2, 49 – 66. Kotzageorgis, Ph. (2007). Haric Ez Defter and Hali Ane'l-Reaya Villages in the Kaza of Dimetoka/ Didymoteichon (Fifteenth – Seventeenth Centuries): A Methodological Approach. – In: The Ottoman Empire, The Balkans, The Greek Lands: Toward a Social and Economic History. Studies in Honour of John C. Alexander. Istanbul: 237 – 54. Oktay, Ö. Population Changes in Ottoman Anatolia During the 16th and 17th Centuries: The 'Demographic Crisis' Reconsidered. – Journal of Middle East Studies, 36 (204AD): 183 – 205. Idem (2015). The Question of Abandoned Villages in Ottoman Anatolia (Seventeenth to Nineteenth Centuries). – In: Halcyon Days in Crete VIII: A Symposium Held in 264 Rethymno 13 – 15 January 2012: 95 – 130. Idem (2016). The Collapse of Rural Order in Ottoman Anatolia: Amasya 1576 – 1643. Brill. Boykov, Gr. (2016). The Human Cost of Warfare: Population Loss during the Ottoman Conquest and the Demographic History of Bulgaria in the Late middle Ages and Early Modern Era. – In: The Ottoman Conquest of the Balkans: Interpretations and Research Debates. Wien: 101 – 64; на българска кирилица: Бродел, Ф. (1998). Средиземно море и средиземноморският свят по времето на Филип II. Том I. София: „Абагар“, Idem (1998). Средиземно море и средиземноморският свят по времето на Филип II. Том II. София: „Абагар“, 1999. Idem (2000). Структурите на всекидневието: възможното и невъзможното. Том I. Материална цивилизация, икономика и капитализъм, XV – XVIII век. София: „Прозорец“. Георгиева, Цв. (1999). Пространство и пространства на българите XV – XVII в. София: „Лик“. Бойков, Гр. (2008). Татар Пазарджик. От основаването на града до края на XVII в. София: „Amicitia“. Първева, Ст. (2011). Земята и хората през XVII – първите десетилетия на XVIII век. Овластяване и организация на аграрното и социалното пространство на Централните и Южните Балкани под османска власт. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. Борисов, Д. (2008). Вакъфската институция в Родопите през XV – XVII в. непубликувана дисертация за присъждане на научната степен „доктор“. Пловдив. (текстът е достъпен на: <https://uni-plovdiv.academia.edu/DamianBorisov>). Христозов, Хр. (2017). Окръжаващото пространство и планинското насе-

ление в Родопите през XVI – XVII в. Непубликувана дисертация за присъждане на научна степен „доктор“. София. Parveva. St. (1991). Migrations à l'intérieur du pays de la population bulgare à partir de la fin du XVIIe – jusqu'au milieu du XVIIIe s. – Bulgarian Historical Review, 3, 19 – 37. Eadem (2003). Овластяване и организация на аграрното пространство в града през XVII в. – В: Контрасти и конфликти „зад кадър“ в българското общество през XV – XVIII век. София: 255 – 337. Борисов, Д. (2016). Бележки върху селищата, демографската, религиозната и стопанската история на селищата по поречието на Въча през последната четвърт на XV – XVI в. – История, 1, 57 – 76.

3. Виж обобщено в: Gökbilgin, M. T. (1957). Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-i fatihan. Istanbul: 16.
4. За алтернативна датировка вж: Борисов, Д. (2011). Конушкият вакъф през XV – XVI в. – В: Из практиката на османската канцелария. Сборник материали от международна конференция „Османските регистри – извор за историята на Балканите“. София: 175 – 185.
5. Цитираните села от вакъфите на Мехмед паша и Мустафа бей и техните землища (съседни) са разположени на площ с лице около 55 км². За сравнение – по данни от Регистъра на агломерациите, поддържан от МРРБ, „площта в строителни граници“ на Стара Загора към 2017 г. е 85,11 км². <http://www.regag.eu/info?id=8&spr=1>.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Neshri, M. (1984). *Ogledalo na sveta. Istoria na osmanskia dvor. Sastavitelstvo i prevod ot osmanoturski ezik Maria Kalitsin*. Sofia [Нешри, М. (1984). *Огледало на света. История на османския двор. Съставителство и превод от османотурски език Мария Калицин*. София].
- Antonov, A. (2001). Vznikvane i razvitie na osmanskite arhitekturni kompleksi po diagonalnia pat v balgarskite zemi prez XVI – XVII v. – V: *Istoria na myusyulmanskata kultura po balgarskite zemi*. t.7, Sofia: 503 – 536 [Антонов, А. (2001). Възникване и развитие на османските архитектурни комплекси по Диагоналния път в българските земи през XVI – XVII в. – В: *История на мюсюлманската култура по българските земи*. т.7, София: 503 – 536].
- Ivanova, S. (2003). Golemite vakafi na osmanskia elit v Rumelia. – V: *Pari, dumî, pamet*. Sofia: 110 – 126 [Иванова, С. (2003). Големите вакъфи на османския елит в Румелия. – В: *Пари, думи, памет*. София: 110 – 126].
- Borisov, D. (2011). Konushkiyat vakaf prez XV – XVI v. – V: *Iz praktikata na osmanskata kantselaria. Sbornik materiali ot mezhdunarodna konferentsia „Osmanskite registri – izvor za istoriyata na Balkanite*. Sofia: 175 – 185 [Борисов, Д. (2011). Конушкият вакъф през XV – XVI в. – В: *Из практиката на османската канцелария. Сборник материали*

- ли от международна конференция „Османските регистри – извор за историята на Балканите“. София: 175 – 185].
- Boykov, Gr. (2014). Neosashtestvenite gradove v rayona na Asenovgrad prez osmanskia period: Popovitsa/Islyamla i Konush Hisara. – V: Stenimahos – Stanimaka – Asenovgrad. Prinos kam izuchavaneto na priemstvenostta i razvitiето na sotsialno-ikonomicheskata istoria na grada i regiona. Asenovgrad: 75 – 104 [Бойков, Гр. (2014). Неосъществените градове в района на Асеновград през османския период: Поповица/Ислямлъ и Конуш Хисаръ. – В: Стенимахос – Станимака – Асеновград. Принос към изучаването на приемствеността и развитието на социално-икономическата история на града и региона. Асеновград: 75 – 104].
- Gökbilgin, M.T. (1952). *XV ve XVI asırlarda Edirne ve Paşa livası vakıflar, mülkler, mukataalar*. Istanbul.
- Gökbilgin, M.T. (1957). *Rumeli’de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-i fatihan*. Istanbul.
- Petkova-Encheva, M. (2013). Deportation of Prisoners of War in the Context of the Demographic Seizure of Territories: Hungarians in Thrace during the Seventeenth century. – In: *Power and Influence in South-Eastern Europe 16th-19th century*: 293 – 301.

NORTHERN TRAKIA – CASES OF MIGRATION AND DEPORTATION DURING XV – XVII CENTURY AND THEIR HISTORICAL CONTEXT

Abstract. The aim of the discourse is to add informatively, so far as it is possible, and contextualize direct and indirect records from initial document sources for the status and the settlement of ethnocultural communities, different from the Bulgarian (Tartarian, Serbian, Hungarian – for instance), in Northern Thrace in the period XV – XVII century. In this way a segment of the common reconstruction of the processes of ethnodemographic and settlement dynamics in the defined geographic perimeter will be build.

✉ **Dr. Damian Borisov, Assist. Prof.**
“Lyuben Karavelov” Branch – Kardzhali
University of Plovdiv
26, Belomorski Blvd.
6600 Kardzhali, Bulgaria
E-mail: damian_borisov@abv.bg